

50. Yıldönümü

Kuşağının en özgün Fransız romancılarından olan büyük Türksever Pierre Loti'nin 50. ölüm yıldönümüydü bu ay. Fransız edebiyatına yeni bir ses, yepyeni bir esin getiren yazarın Türk ulusuna içtenlikle bağlanması, Türkiye'yi «ikinci vatanı» (1) sayması, ona karşı duyduğumuz ilgiyi bir kat daha artırıyor. Ülkemizin binbir güzellik ve görüntüsünü nice kez sıcak bir sevgiyle kucaklamış gözlerini. 10 Haziran 1923 günü Hendaye (Fransa) deki evinde dünyaya kaparken gönlünde kabaran son anımların kuşkusuz yurdumuzdan, kulağında çınlayan son anımların kuşkusuz dilimizdendi: 1921'de inme geçirdiğinde, on beş gün kıpırdamayan dili yeniden çözülünce dudaklarından dökülen ilk sözcükler nasıl Türkçe olmuşsa. Giderek Türkiye sevgisini tüm sevgileriyle, yaşamının en mutlu anılarıyla özdeşleştiren Pierre Loti'nin edebiyat dünyasındaki yerini ve sanatçı kişiliğini bir kez daha anımsamak bu büyük dostu karşı duyduğumuz iki yönlü ilginin bizlere yüklediği bir görevdir.

Yaşamı ve Yapıtları

XIX. yüzyıl sonlarına doğru Fransız romanının izlemeye başladığı anayollardan birini yabancı ülkelerin türlü görünüm ve törelerinden esin alan, **yadeci** (egzotik) ve kişisel nitelikli yapıtlarıyla açan Pierre Loti, 14 Ocak 1850'de Rochefort'da doğmuştur. Asıl adı Julien Viaud'dur. Daha ufakken Okyanusun şirine kapılarak engin denizlerin çağrısına kulak veren küçük Julien'in tek amacı denizci olmak, görülmedik ülkeler görmektir. 1865'e kadar Rochefort'da okuduktan sonra Paris'e gitti, denizcilik okuluna girdi ve amacına ulaştı. Önce bir okul gemisiyle Fransa kıyılarını dolaştı, sonra subay adayı olarak bir başka gemiye atandı (1869), Japonya'ya, Tonkin'e gitti.

Çoktandır günce tutuyor, izlenimlerini sapıyordu. 1872'de uğradığı Tahiti'den, edebiyat dünyasında benimseneceği adla döndü: Loti. Pasifik'te yetişen bir çiçeği belirten bu adı yerli bir kız vermişti kendisine. 1873'te Senegal'e ve daha bazı Afrika ülkelerine gitti. 1876'da teğmen oldu, «La Couronne» gemisiyle Selânik'e gönderildi, oradan da İstanbul'a geldi. Türk sularında on sekiz ay kaldı ve gördüğü güzelliklerle büyüledi. 1879'da yayımlanan ilk romanı **Aziyadé** bu geziden doğdu. Anı ve mektuplardan oluşan acıklı bir aşk öyküsüydü bu. Konu son derece yalındı: 1876'da Selânik'te rastlaşan İngiliz subayı Loti'yle güzel Aziyade arasında doğan aşk, sevgililerin bir süre İstanbul'da birlikte yaşamaları, sonra ayrılmak zorunda kalmaları, Loti'nin

Olaylar ve görüşler

Pierre Loti'yi Anarken

Berke VARDAR

ülkesine dönmesi, geri geldiğinde sevgilisinin ölüm haberini alması, Türk yurttaşı olarak katıldığı Osmanlı - Rus savaşında ölmesi.

Bu yapıtı, aynı türden bir olay örgüsü içeren ve sonradan **Le Mariage de Loti** (Loti'nin Evlenmesi) adını alan **Rarahu** izledi (1880). Büyük yankı uyandırdı yapıtı, en tutulan romanlar arasında yer aldı. Fransız okurunu uzak ülkelere alıp götüren daha bir dizi roman kesintisiz birbirini kovaladı: **Le Roman d'Un Sipahi** (Bir Sipahinin Romanı) (1881), **Mou Frère Yves** (Kardeşim Yves) (1883), yazarın başyapıtı sayılan ve Breton denizcilerinin kahramanı oldukları acıklı bir serüveni dile getiren **Pêcheur d'Islande** (İzlanda Balıkçısı) (1886), **Madame Chrysanthème** (1887), **Le Matelot** (Gemici) (1893), **Ramuntcho** (1897), v.b.

Bu arada Fransız Akademisi'ne seçilen (1891) yazar, 1898'de donanmadaki görevinden alındıysa da çok geçmeden yine eski görevine döndü, yarbay olarak bir filoyla Çin'e gönderildi. Pek çok ülkeye uğradığı bu geziden yeni yapıtlarla döndü: **Les Derniers Jours de Pékin** (Pekin'in Son Günleri) (1902), **L'Inde sans les Anglais** (İngilizlerin Bulunmadığı Hindistan) (1903), **Les Désenchantées** (Kırgınlar) (1906), v.b. «Çağdaş Türk haremlerinin romanı» diye adlandırdığı bu yapıtta Loti, harem yaşamına gömülen duygulu ve bilgili genç kadınların içinde buldukları güç durumu dile getirir. İstanbul'da oturan ve yazara aşk mektupları gönderip çarşafa bürünerek onu kandıran iki Fransız kadının şakasının doğmuş olması (2), romanın bildirisini değiştirmez.

1906'da albaylığa yükselen Loti, 1910'da emekli oldu, 1914'te yeniden görev aldı. Bu arada, yoğun üretimi yıllar boyunca hiç hızını yitirmedi. Daha önce olduğu gibi, 1913'te yayımlanan **La Turquie Agonisante**'ta kaleminin bütün gücüyle Türkiye'yi savunan yazarın yurdumuza

karşı duyduğu ilgi ve sevgi gitgide arttı. Hasta yatağında, ölümünden bir süre önce, Türkiye'yi savunan girişimlerini sürdürüleceği yolunda başlıca izleyicisi sayılan Claude Farrère (1876 - 1957) e ant içirmesi gerçekten anılmaya değer.

Bildirisi ve Sanatı

Pierre Loti hemen hemen bütün yapıtlarında kendi yaşamını dile getirir, değişik çerçeveler içinde dönüştürür bir özyaşam öyküsü sunar. Az okuduğundan pek etki altında kalmamış, kişisel ve özgün bir roman yaratmıştır. Kişiselliğiyle Chateaubriand'a, Bernardin de Saint-Pierre'e, Rousseau'ya uzanan çizgi üstünde yer alır. XIX. yüzyıl sonlarında Fransız romanında görülen dıştan içe dönüşü de çok iyi yansıtır. Güncesini romanlaştırmada dışında, uzak ülkelere taze bir hava getirerek kuru kalıpları kanıksamış, alışlagelmiş biçimlere doymuş olan okura yeni ve gur kaynaklar sunar, onu yaşadığı dünyadan çekip çıkararak uzaklara, yadellere götürür. Toplumsal çevreye eğilim, beğeni ve gereksinmelerine uygun düşen bir bildiri yönelir. Böylece en az otuz yıl en çok tutulan yazarlar arasında yer alır.

Bir tür romantik duyarlılıkla beslenen ve bakışlarının önünden akıp giden görüntüleri de gönlünde dalgalanan düşleri de aynı acı, yumuşak, yalın anlatımla dile getiren Loti, çok az sayıda ögeden oluşan bir olavörgüsü içinde aslında hep aynı konuyu işlemiştir. Birbirini çığınca seven, ama bir gün koparcasına birbirinden ayrılmak zorunda kalan sevgililerin yarısız askırlarıdır bu. Söz konusu yüzeysel çerçeve, yazarın yaşam sıkıntısından, akıp giden, her şeyi de kendisiyle birlikte sürükleyen «zaman» karşısındaki tedirginliğinden, bunaltısından, hayal kırıklıklarından, ölüm korkusundan örülü derin bir femele yasıdır. Aile dini olan Protestanlıktan gitgide uzaklaşıp koparak esnek bir kamutanrı-

cılıkta karar kılan ve düşlerindeki cenneti yer yüzünde aramaya kalkışan Loti'nin romanlarında sürekli bir kaçışın değişik görüntülere bürünen öyküsünü izleriz. Bu yapıtlarda, tutkunun, coşkunun tadı yitlik kişi ve nesnelere karşı duyulan özlemin acısıyla buruklaşır. Zamanın kişileri de nesnelere de kemirisi, tüm değişimlere yön veren bu değişmez yazgı yıldırılmaz yine de yazarı, onu yeni yeni yaşamlara, törelere, ülkelerle yöneltilir Doğa olduğu gibi ülkelerde de değişmezliği arar Loti, bundan ötürü de birtakım tutucu görüşlere saplandığı olur. Ama vardığı sonuç hep aynıdır: Gelip geçicilik ortak yazgı, ölüm değişmez yasadır. Dış dünyanın değişken görüntülerini de, ruhundaki kıpırtıları da olanca duyarlılığıyla izler Loti, tüm içtenlikle yazıya dönüştürür. Sonsuzluk ve değişmezlik susuzluğuyla gelip geçici izlenimlerini betimlemeye, evrensel kasırgadan birkaç kalıntı olsun kurtarmaya çalışır. Bu yoldan direnir ölüme karşı.

Bize Düşen Görev

Ruhsal bir titreşime girer varlıklarla, kişilerle, nesnelere; coşku dolu atılışlarla doğayı da, yaşamı da olanca renkliliği ve genişliğiyle kucaklamak ister. Gözyaşları ve sevgileriyle, duygu ve duyularıyla özyaşamından esintiler aktarmak ister kendi varlığının sınırları ötesine, süreyle yarışa girer. Bütün bir yaşam deneyiminin ürünü olan bu içerik yalın, kendine özgü bir anlatımla desteklenir. Sözcük yinlemeleri, benzetilme fiillerinin sıklığı öznel kaynaklı izlenim sıfatlarının bolluğuyla dikkati çeken bu anlatım duygusal ve duygusal bir boyut ekler yazın diline. Özellikle denizleri, renkleri, ışıkları, yansımaları, bir anlık duyuları ustalıklı aktaran bu betimlemeci ve izlenimci anlatım yazarın yaşam serüvenini bütün yoğunluğuyla okura duyuran, sezdiren bir şüre dönüşür yer yer.

Kısaca anılan bu özellikler Pierre Loti'nin bildirisiyle bu bildirinin aktarım aracı olan sanatını belirlemektedir. Hemen eklemeliyiz ki, yazarın güncesi de, mektupları da henüz gereğince değerlendirilmiş sayılmaz. Ayrıca yapısal eleştirinin gur ışığı Loti'nin yarattığı eyrene bugüne dek bir türlü yöneltilmemiştir. Gönlül ister ki, yakın bir gelecekte tümü kapsayan, en ince ayrıntılara kadar inebilen yapısal bir yaklaşımla yazarın eksiksiz bir denklemi ortaya konulsun. Bunu yapmak da sanırım herkesten önce Türk araştırmacılarına düşen bir görevdir.

(1) Claude Farrère'in sözü. Bkz. Loti, Paris, Flammarion, 1930.

(2) A. Thibaudet, Histoire de la littérature française, Paris, Stock, 1936, s. 424.

